

Begreper og betegnelser i helsespråket

Michael 2021; 18: Supplement 26: 40–53.

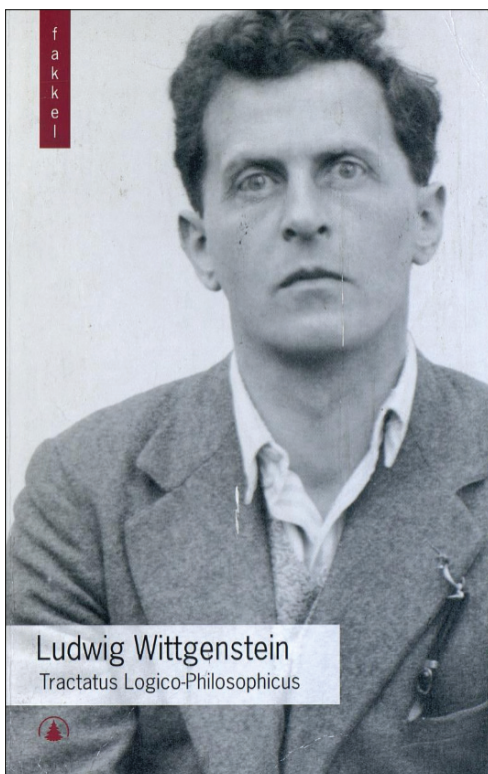
Ord og uttrykk hjelper oss til å organisere omgivelsene og rydde i tankene. Språket avspeiler ikke bare virkeligheten, det former den også. Språket er et viktig verktøy i helsetjenesten og bevisst og riktig bruk av ordene er en del av kvalitetssikringen. Mens vi har et mangfold av betegnelser på sykdom og dysfunksjon, mangler vi både begreper og betegnelser om helse og trivsel.

«Grensene for mitt språk betyr grensene for min verden», er det mest berømte sitatet fra filosofen Ludwig Wittgenstein (1889–1951) (1, s. 82). Wittgenstein utdypet det med at «Det som i det hele tatt lar seg si, lar seg si klart, og om det man ikke kan tale må man tie» (1, s. 9). Enda mer pregnant blir det i formen: «Det man ikke kan tale om, det må man tie om» (2, s. 490) (figur 1).

Vi er avhengige av ord for å dele tanker, og sammenhengen mellom ord og tanke er komplisert.

Ord har både form og betydning (3). I skriftspråket er det bokstavene som er formen (språklige *tegn*), mens betydningen er koplingen mellom bokstavene og det de refererer til i en virkelig eller tenkt verden (kalt *referent* i semantikken). Når denne relasjonen mellom et uttrykk (tegn) og et fenomen (referent) er veletablert, har vi dannet oss et *begrep*. Et begrep er altså den forestillingen om referenten som vi danner oss i hodet når vi hører eller leser et bestemt ord (3).

Begrep og betegnelse brukes ofte om hverandre, selv om det er to ulike ting. I terminologilæren skiller man skarpt mellom begrep (betydningsinnhold) og term eller betegnelse (språklig uttrykk). Et begrep (concept) er noe abstrakt, en idé eller forestilling om noe som har spesielle kjennetegn som skiller det fra noe annet. En betegnelse er det konkrete, språklige uttrykket som setter ord på begrepet. I fagspråk kalles betegnelsen *term* eller *fagterm*.

Figur 1. Tractatus Logico-Philosophicus (1921) var Ludwig Wittgensteins første bok og også den eneste av bøkene hans som ble utgitt mens han levde. Han mente her å ha gitt den endelige løsningen på alle filosofiske og logiske problemer, ifølge Store norske leksikon. Faksimile fra den norske utgaven (1).

Uklart talt er uklart tenkt

«Det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta», sa Esaias Tegnér (1782–1846) i sin *Epilog vid magisterpromotionen* i Lund 1820 (2, s. 88) (figur 2). Ole Brumm er inne på noe av det samme når han til sin venn Nasse Nøff forsøker å forsvare seg og sine ord: «For når man er en Bjørn med Bare Liten Forstand, og man Tenker på Ting, så er det ofte at Tingen kjennes mye lurere ut når den er inni deg enn når den kommer ut og andre kan se på den» (4).

Lakmustesten på formuleringer er møtet med andres øyne eller ører. Iblant forstår vi ikke engang våre egne ord når de kommer ut av hodet. Det hender at vi må føre krevende indre dialoger før vi kan uttrykke oss klart i skrift eller tale.

Uklare begreper med tilhørende ord kan også være uklare simpelthen fordi det de beskriver, er uklart. Slikt er det mye av i medisinen. Et eksempel er samlebegrepet *medisinsk uforklarte plager og symptomer* (MUPS), som omfatter en rekke tilstander som karakteriseres av subjektive symptomer uten objektive funn: irritabel tarm-syndrom, fibromyalgi, osv. Selve MUPS-

Figur 2. «Det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta», ifølge Esaias Tegnér (1782–1846). Han regnes som Sveriges nasjonaldikter og var dessuten biskop, professor i gresk og medlem av Svenska Akademien. Maleri av Johan Gustaf Sandberg (1782–1854) fra 1826/1827. Foto Wikimedia Commons

betegnelsen er også omdiskutert og har hatt flere merkelapper gjennom årene, for eksempel *funksjonelle lidelser* eller *somatoforme tilstander*, men med ulike avgrensninger og mange uklarheter.

Særlig vanskelig er det når man ikke blir enige om hva tilstanden i det hele tatt skal hete eller hvordan den skal defineres.

Nye begreper – nye betegnelser

En betegnelse kan få store konsekvenser, særlig om ordet ikke er uttømmende for det som skildres. «Kva er eit namn? Det som vi kallar rose vil ange like søtt med anna namn», sier Julie til Romeo i et forsøk på å befri ham fra sitt navn og sin stand (5).

I medisinen gjelder dette særlig i diagnosesetting. Like mye som en diagnose kan være et hjelpemiddel i medisinsk behandling, kan den karakterisere en person. Et enkelt ord i form av en diagnose kan prege et menneske gjennom livet. Derfor er vi varsomme med å snakke om schizofrene eller demente, og foretrekker heller personer med schizofreni eller demens.

Medisinske diagnoser bidrar heller ikke bare til å kategorisere fenomener. De påvirker også vår oppfatning av innholdet i begrepet. Tidligere tiders inndeling av sykdommer var i stor grad basert på symptomer og tegn (6). Hva man kalte sykdommene, ble avgjørende for hvordan man arbeidet videre med dem. En diagnose bygde ofte på en tilstand med symptomer og tegn som liknet hverandre, men der sykdomsprosesser og årsaker var ulike. Ny kunnskap kunne føre til at en sykdom (i form av en diagnose) tilsynelatende både oppsto og forsvant. Radesyken på 1700–1800-tallet er sannsynligvis et eksempel på det (6) (figur 3).

Slik kan medisinsk språkbruk både bestemme og komplisere forståelsen av det man observerer. Også i dag «oppstår» nye tilstander, som kronisk utmattelsessyndrom som vi ikke helt forstår årsakene til eller mekanismene bak.

Akkurat som selve helsetjenesten, er det medisinske språket i kontinuerlig endring. Når fenomener og begreper blir borte, forsvinner også betegnelsene. Tilstander, institusjoner, yrker og hjelpemidler som ikke lenger eksisterer, faller først ut av dagligtalen, dernest ut av hukommelsen og til sist ut av ordbøkene. Det gjelder blant annet sykdommer som *sott* og *nervefeber*, yrkesbetegnelser som *distriktslege*, *stadsfysikus* og *sykehusforvalter*, institusjoner som *sanatorier* og *asyl*, behandlingsmetoder som *skånekost* og *blåsing*, gjenstander og instrumenter som *sneppert*, *etermaske* og *jernlunge* og sykdomsbetegnelser som *sukkersyke*, *manisk depressiv sinnslidelse* eller *fallesyke* (7).

Ofte forsvinner betegnelsene på grunn av nye holdninger og verdier i samfunnet (7). Slike endringer pågår stadig. Da *helsesøster* i 2019 ble erstattet av *helsesykepleier*, skyldes det utviklingen mot kjønnsnøytrale betegnelser (8). I 2021 er fylkesmann blitt til statsforvalter. Dette er eksempler på etableringen av nyord som betegner samme fenomen som forgjengeren; et erstatningsord. Slik ble *skamlepper* til *kjønnslepper* og *jomfruhinne* til *skjedekrans* (7).

Frederik Holst

Hva er sykdommen som kalles
Radesyge,
og på hvilken måte kan den
utryddes fra Skandinavia?

(Morbus, quem Radesyge vocant, quinam sit,
quanamque ratione e Scandinavia tollendus?)

(Doktoravhandling 1817)

Med utdrag av Claus Pavels'
dagboksnotater fra doktordisputasen.

Utgivelse og innledning ved Anne Kveim Lie
Oversettelse fra latin ved Stig Oppedal

Michael 2005; 2: Supplement 2

Figur 3. Radesyken var en sårdannende, smittsom sykdom som opptrådte i Sør-Norge på 1700–1800-tallet. Sykdommen finnes ikke lenger, og det har i ettertiden vært diskutert hvordan sykdomsbetegnelsen skal forstås. Faksimile av Michael supplement nr. 2–2005, som var en oversettelse fra latin med fylldige forklaringer og forord av den første doktorgrad ved det nye universitetet i Christiania i 1817. Temaet var radesyken og doktoranden var Frederik Holst (1791–1871).

En variant av dette kaller psykologen Steven Pinker for «den eufemistiske tredemølle», dvs. at belastede ord erstattes med andre ord som igjen byttes ut med nye. Et eksempel er hvordan krøpling ble erstattet av vanfør > handicappet > funksjonshemmet > person med funksjonshemming > person med nedsatt funksjonsevne, eller hvordan gamle hjem ble til aldershjem > sykehjem > bolig for eldre > bo- og rehabiliteringssenter (9). Man forsøker seg på omskrivninger og nye måter å si vanskelige ting på, men som regel varer det ikke lenge før de negative konnotasjonene følger etter, som nissen på lasset. Når et ord blir negativt ladet, finner vi på et nytt. Det blir fort en lang, lang rekke (9).

Ord er ikke bare bærere av betydning i snever forstand (denotasjon), men også av valører (konnotasjoner) (10). Visse betegnelser er klart nedsettende, kanskje fordi de er ment slik, som *drukkenbolt* og *fleskeberg*, mens det vil være delte meninger om mange andre, for eksempel *alkoholiker* og *fet* (10).

Et klassisk uttrykk for dette finner vi i Lewis Carrolls (1832–98) bok *Gjennom speilet* (*Through the looking-glass*) fra 1871, som er andre del av den berømte fortellingen om Alice i eventyrland: «“Når jeg bruker et ord”, sa Lille Trille (...), “betyr det akkurat det jeg velger at det skal bety – hverken mer eller mindre”» (11) (figur 4).

I helsepolitikken er ikke dette uvanlig. Selv om samarbeid mellom ulike forvaltningsnivåer, institusjoner og enkeltpersoner i helsetjenesten alltid har eksistert, fikk dette et nytt innhold og en ny betegnelse i stortingsmelding 47 (2008–2009). *Samhandling* ble der definert som et «uttrykk for helse- og omsorgstjenestenes evne til oppgavefordeling seg imellom for å nå et felles, omforent mål, samt evnen til å gjennomføre oppgavene på en koordinert og rasjonell måte» (12).

I fagfelt under rask utvikling er det naturlig at det hyppig oppstår nye begreper og nye betegnelser. Et godt eksempel er medisinsk genetikk og molekylærbiologi. Å finne dekkende norske ord og uttrykk på nye medisinske fenomener som gjerne introduseres med engelskspråklige termer, er en viktig del av arbeidet for et norsk, medisinsk fagspråk. Det kan skje «nedenfra» ved at en person eller et fagmiljø tar i bruk en norsk betegnelse, og det kan skje «ovenfra» ved at et myndighetsorgan, en institusjon, redaksjon eller annen autoritet introduserer et norskspråklig ord eller uttrykk. Dette arbeidet har etter hvert blitt en kamp mot sterke motkrefter, men begrunnelsen er den samme som før: De fleste pasientene våre er norskspråklige – de tenker på norsk og drømmer på norsk – og all kommunikasjon forutsetter et forståelig språk. Dessuten har vi en kulturell forpliktelse til å tilpasse fagspråket til vår nasjonale språktradisjon (13).

Figur 4. «“Når jeg bruker et ord, betyr det akkurat det som jeg vil at det skal bety!” sa Trulle-Rulle hovmodig». Slik lyder den berømte passusen i *Zinken Hopps* (1905–87) oversettelse fra 1951. I originalen fra 1871 heter det: «“When I use a word,” Humpty Dumpty said, in rather a scornful tone, “it means just what I choose it to mean—neither more nor less”». Faksimile fra den norske utgaven fra 2006 (11).

Når samme begrep har ulike betegnelser

Språket er rikt på synonymer. I dagligtalen gir variasjon i ordvalget liv til samtalen. I skjønnlitteraturen er dette enda tydeligere fordi ulike ord kan gi ulike assosiasjoner og framheve ulike egenskaper ved samme gjenstand eller begrep. Tenk på gruppe/flokk/gjeng eller å ta bort/fjerne/eliminere. Problemet med synonymer kjenner vi alle når vi skal uttrykke oss på et fremmed språk. Hva er f.eks. forskjellen på fatal, fateful, deadly, mortal og lethal? Eller på academic og scholarly, wound og injure, thesis og dissertation, talks og discussion (14)? En undersøkelse av folkelige betegnelser på det å kjenne seg *slapp* og *sjuk* avdekket omtrent 200 synonymer og dialektuttrykk i norsk språk (15).

I fagspråket er det annerledes. Her tilstreber vi presisjon og konsistens. Om vi først har benyttet et ord eller uttrykk om noe bestemt, bør vi bruke det konsekvent for ikke å skape forvirring hos en leser eller lytter.

Selv om pneumoni og lungebetennelse formelt sett er synonymer, vil konteksten og målgruppen bestemme ordvalget. Det samme gjelder mange medisinske fagtermer. For kroppsfunksjoner og kroppsdelar er eksemplene tallrike (16). Spesielt krevende er det når den medisinske utviklingen fyller ordene med nytt innhold. Et eksempel er agorafobi som direkte oversatt betyr plassangst, men i våre dager er en slik oversettelse upresis fordi den medisinske betydningen av ordet har endret seg. Agorafobi ble tidligere brukt om frykten for åpne plasser, eksemplifisert ved store åpne torg. Men i dag brukes det noe bredere. Et kjernesymptom er frykten for å fjerne seg fra den trygge basen, som vanligvis er hjemmet. Det kan ta mange former, slik som å gå i butikken, på kino eller reise med tog eller fly. I alvorlige former kan det være at man ikke kan gå til postkassen. Det er altså ikke størrelsen på plassen som betyr mest, men avstanden til den trygge basen.

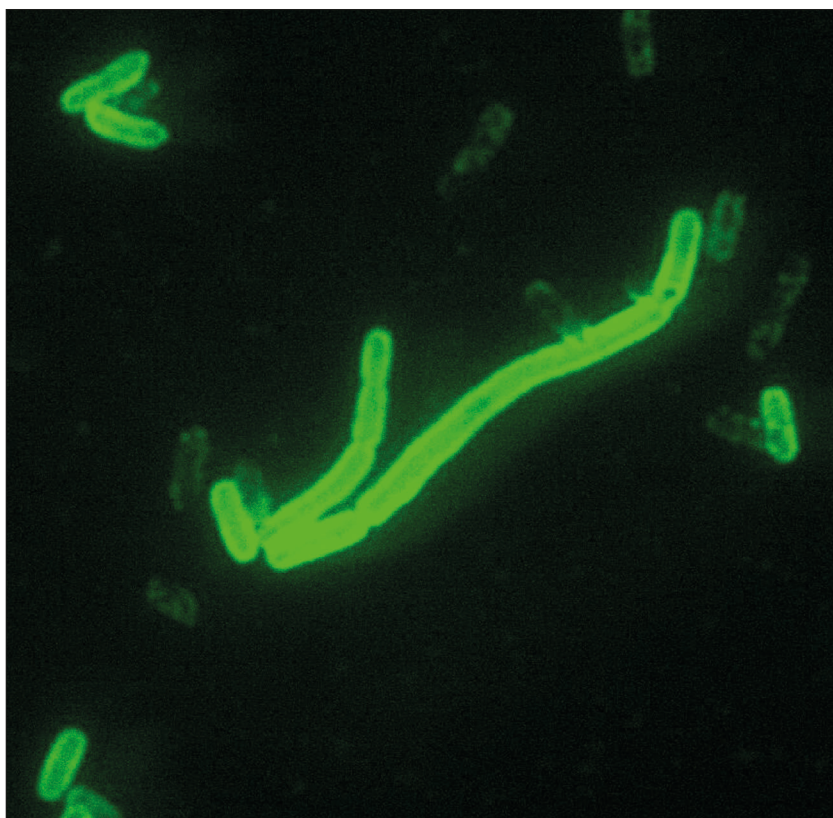
Med økende innsikt, ikke minst i patofysiologi, blir diagnosekriteriene for en sykdom endret, og den fylles med nytt innhold. For eksempel hjerteinfarkt og magesår var for noen tiår siden ganske andre sykdommer enn i dag. Et tegn på det samme er diskusjonene som ligger til grunn når diagnosesystemene skal revideres, slik som to av de mest kjente, laget av Verdens helseorganisasjon (International Classification of Diseases, ICD) og innen psykiatri av den amerikanske psykiaterforeningen (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, DSM).

Ulike betegnelser på samme begrep kan også avspeile ulike innfallsvinkler eller behov for å distansere seg fra meningsmotstandere. Er det forskjell mellom *standardiserte pasientforløp* som Arbeiderpartiet introduserte og Høyres *pakkeforløp*? Og betyr *pasienten i sentrum* det samme som *pasientens helsetjeneste*?

Når samme betegnelse brukes om ulike begreper

Leger som har praktisert ulike steder i landet, vet at betegnelsen på kroppsdeler kan avvike stort fra det som står i anatomiske atlas. I Midt-Norge strekker foten seg fra stortåen og langt over hoftekammen.

Når presise medisinske fagtermer blir en del av allmennspråket, endres ofte betydningen, som regel blir den utvidet, men det motsatte kan også skje. *Pest* er langt fra begrenset til infeksjoner med *Yersinia pestis*, men dekker alvorlige epidemier av alle slag (figur 5). *Influenza* brukes om de fleste forkjølelser. På den annen side har nok *traume* en snevrere betydning i allmennspråket enn i fagspråket.

Figur 5. Pest er en infeksjonssykdom med høy feber, sterkt nedsatt allmenn-tilstand og høy dødelighet, forårsaket av pestbakterien, ifølge Det norske akademis ordbok, men i dagligtalen brukes det like gjerne om en stor plage, slik det blant annet står i Apostlenes gjerninger (24,5): «Den mannen der har vist seg å være den rene pest». Foto Wikimedia Commons

Noen medisinske termer får så utvidet betydning at opprinnelsen nesten forsvinner. Å *sondere* betydde opprinnelig å undersøke ved hjelp av en sonde, men er for lengst avterminologisert og brukes om å undersøke eller utforske (17).

Virkelig vanskelig blir det når samme ord eller uttrykk kan brukes med helt ulik betydning. At negative prøvesvar er positive, er ikke like åpenbart utenfor som innenfor legekantoret. Eller hvis pasienten forteller at han eller hun er deprimert, er det ikke sikkert at vedkommende oppfyller de medisinske kriteriene for en klinisk depresjon.

Setningen ovenfor demonstrerer enda et problem. De seneste årene har vi fått et nytt pronomen i tredje person entall: *hen*. Det kan brukes der kjønn er ukjent og da i stedet for *hun/han* eller *vedkommende*. Det kan også benyttes der kjønn er uten betydning eller der hvor personer ikke definerer seg som mann eller kvinne (18). Ordet har løst ett problem, men innført et annet: Hvis vi skriver: «Hen er deprimert» – mener vi da at vi ikke vet om pasienten er mann eller kvinne, at det ikke spiller noen rolle eller at vedkommende definerer seg i en annen kjønnskategori enn de tradisjonelle?

Medisinen har mange språklige bilder eller metaforer. Et tema som leger og pasienter, og for så vidt folk flest, helst har unngått å snakke direkte om, er døden. Språket er her rikt på forskjønnende omskrivninger eller eufemismer. *Ta kvelden, vandre, gå i pennelet, legge inn årene* eller *legge på røret* er eksempler. Det kan være krevende, ikke minst for helsepersonell som ikke har norsk som morsmål, å beherske slike uttrykk (19).

I kategorien over språklige c-momenter, finner vi også pendelordene. Det vil si ord «som er i ferd med å skifte, eller har skiftet, betydning på en slik måte at den nye betydningen er (tilnærmet) motsatt av den opprinnelige» (20). Ordet *forfordele* betydde opprinnelig å få for lite (21). I dag brukes det oftest i motsatt betydning, altså om å få for mye. *Patetisk* betydde følelsesfull (fylt av patos), mens det nå har betydningen ynkelig. En tilsvarende endring har skjedd med *bjørnetjeneste*. Ord som kan misforstås så totalt, kan det være lurt å unngå (22).

Språket påvirker tankene

Sammenhengen mellom språk og tanke er omdiskutert. Det er enighet om at språket påvirker tankene, men uenighet om det begrenser dem. Sapir-Whorf-hypotesen, som har navn etter lingvistene Edward Sapir (1884–1939) og Benjamin Lee Whorf (1897–1941), handler om hvordan ordene preger virkelighetsoppfatningen vår. Sammenlikninger mellom brukere av ulike språk viser at forskjeller mellom språkene har konsekvenser for hvordan

man oppfatter verden omkring som farger, smaker og andre fenomener (23).

Har språket makt over tanken? Meningene er delte. Noen tror at bare vi bytter ut ord, så blir livet lettere å leve. De tenker seg at det for eksempel er bedre for dem som skriver med venstre hånd å bli omtalt som venstrehendte i stedet for keivhendte. Andre mener at det kanskje heller er slik at ord består, mens virkeligheten endres. Noe enkelt svar finnes ikke, men det er en god regel å lytte til dem det angår. Det er ikke mange som savner ord som krøpling, dverg, åndssvak, idiot, mongoloid eller neger i beskrivelsen av medmennesker. Men heller ikke dette er helt enkelt. Det må åpenbart en viss bruk til for å endre språket. Men hva er en viss bruk? Og hvem påvirker språket mest? Massemedia har åpenbart stor betydning, og språkmakten til dagens digitale influensere skal ikke undervurderes.

Det er heller ikke alltid åpenbart hva som er de beste løsningene. Er det helt sikkert at *skjedekrans* trumfer *hymen* som erstatningsord for *jomfruhinne*? Bør vi skrive *underlivsben* eller *kjønnsben* som erstatning for *skamben*? (24). Det er lett å enes om at vi bør unngå ord som *alkoholiker* og *narkoman*, men hva er de beste alternativene når vi har behov for å omtale medmennesker som inntar (for mye) alkohol eller narkotika?

Verden er i seg selv ikke inndelt i åpenbare kategorier, men ved å sette ord på ting kan vi skille dem fra hverandre. Gjør ordene vi bruker, også noe med selve begrepene bak eller med holdningen til dem?

I dag oppfattes retorikk av mange som «tomprat» og en motsats til realiteter. Men den opprinnelige betydningen av retorikk er talekunst og bruk av ord for å overtale eller overbevise noen om noe (25).

Politikk og handel er to arenaer for retorikk der språklig argumentasjon brukes som redskap for å oppnå resultater. Både politikere og selgere vet at ordvalget kan være avgjørende. Reklamefolk behersker språklig forførerkunst, og boligmarkedet er et av de beste eksemplene. De fleste har nok merket seg at nye boligfelt og -områder nå heter noe med terrasse, hage eller park for å gi positive assosiasjoner. Eiendomsめklere tar ofte dette et skritt videre i sin markedsføring. *En samling lattervekkende tekster og bilder fra boligannonser* er endatil samlet i en egen bok (26).

Ordvalg er også et virkemiddel i klinisk praksis. De rette ordene kan berolige pasienter, og i gitte situasjoner endatil være terapeutiske. «Dette går nok bra, hvis intet støter til», er en helgardert formulering som har trøstet mang en pasient.

Ordene vi mangler

Vi får hele tiden nye ord i språket. De speiler samfunnsutviklingen. Vi får behov for å beskrive noe nytt, og det norske ordlagingsystemet gjør det lett for oss. De fleste nyordene er riktignok døgnfluer, de tjener en hensikt der og da, og blir så glemt. Men noen av dem får varig verdi. Språkrådets kåring av *årets ord* vekker interesse hver desember. Ikke sjelden står medisinske ord på lista. I 2009 var det *svineinfluensa*. I 2020 ble det *koronaen*, som i dagligtalen blir brukt om både viruset, sykdommen, krisa og selve tidsperioden. Pandemien preget også året ved at så mange faguttrykk gled inn i dagligspråket: *kohort*, *covid-19*, *sprite*, *flokkimmunitet*, *reproduksjonstall*, *holde meteren* og *flate ut kurven* er eksempler.

Det norske helsevesenet er i virkeligheten et «sykevesen» og burde hatt en tilsvarende betegnelse som den svenske *sjukvården*. Det meste helsepersonell lærer i sin utdanning, handler om sykdom – ikke helse. Kommunehelsetjenesten og spesialisthelsetjenesten beskjeftiger seg i all hovedsak med sykdom – ikke helse.

Helsetjenesten har utviklet et godt begrepsapparat om funksjonssvikt og sykdomsdiagnoser, undersøkelsesmetoder og behandlingstiltak. Vi mangler noe tilsvarende om mestring og trivsel, friskhet og helse. Det er en stor språklig ubalanse mellom det uønskede og det ønskede på dette feltet.

Kanskje gjør det at vi undervurderer og går glipp av positive opplevelser, i hvert fall positive beskrivelser. Unn Conradi Andersen påpeker i boken *På egen hånd: om framveksten av singelsamfunnet* at vi på norsk mangler et ord for *ønsket ensomhet*, svarende til det engelske *solitude*. Vår norske *ensomhet* svarer mer til *loneliness*. Andersen foreslår *egenværen* som et godt norsk ord for *solitude* (27).

Ville vi vært bedre til å drive forebygging og folkehelsearbeid om vi hadde flere ord og uttrykk til disposisjon? Om Wittgenstein har rett, og om målet er gode levekår, god helse, livskvalitet og trivsel (28), trenger vi flere begreper og betegnelser på det vi ønsker å oppnå, ikke bare det vi ønsker å unngå.

Litteratur

1. Wittgenstein L. *Tractatus Logico-Philosophicus*. Oversatt fra tysk og med etterord av Terje Ødegaard. Oslo: Gyldendal, 1999. <https://www.nb.no/items/1080a04a46f47ea3a7bce eab8f4ce78f?page=0> (20.12.2020).
2. Evensberget S, Gundersen D. *Bevingede ord: ordtak, sitater og deres opprinnelse*. 4. utgave. Oslo: Kunnskapsforlaget, 2006. <https://www.nb.no/items/d47345866186a7238a25fd 082c12b8b9?page=0> (20.12.2020).

3. Fjeld RV, Vikør LS. *Ord og ordbøker: ei innføring i leksikologi og leksikografi*. Kristiansand: Høyskoleforlaget, 2008. <https://www.nb.no/items/dfdf0fba7ba4f7a7c0c561388e98c4?page=0> (11.1.2021).
4. Milne AA. *Den store Ole Brumm-boken: samlede fortellinger og vers*. Oslo: Gyldendal, 1995: 196. <https://www.nb.no/items/efeb2ee34359cb1b8fd37e91a0eac06d?page=0> (20.12.2020).
5. Shakespeare W. *Romeo og Julie*. Gjendiktning ved Edvard Hoem. Oslo: Oktober, 1985: 61. <https://www.nb.no/items/b24e8241e23e4268464085e1e86fcaa4?page=61> (20.12.2020).
6. Larsen Ø. Koleraen i Norge i 1853 og historien om den. *Michael* 2020; 17: 621–39. <https://www.michaeljournal.no/i/2020/12/Koleraen-i-Norge-i-1853-og-historien-om-den> (20.12.2020).
7. Nylenna M. Ord og uttrykk som forsvinner. *Tidsskrift for Den norske legeförening* 2019. <https://doi.org/10.4045/tidsskr.19.0007>
8. Uri H. *Hvem sa hva? Kvinner, menn og språk*. Oslo: Gyldendal, 2018. <https://www.nb.no/items/c6b1ad18158610b2f5e58363267b2920?page=0> (20.12.2020).
9. Hem E. Det vanskelige ordet angivelig. *Tidsskrift for Den norske legeförening* 2012; 132: 1637. <https://doi.org/10.4045/tidsskr.12.0485>
10. Hem E. E. Hem svarer. *Tidsskrift for Den norske legeförening* 2015; 135: 1473–4. <https://doi.org/10.4045/tidsskr.15.0675>
11. Carroll L. *Alice: gjennom speilet: og det hun fant der*. Oversatt av Knut Johansen. Oslo: Omnipax, 2006: 128. <https://www.nb.no/items/1e5a39789a605ba876ef67ff3e9ca7e3?page=131> (20.12.2020).
12. Stortingsmelding nr. 47 (2008–2009) *Samhandlingsreformen*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-47-2008-2009-/id567201> (20.12.2020).
13. Nylenna M. «Engelsk syke». *Tidsskrift for Den norske legeförening* 1990; 110: 817–8. <https://www.nb.no/items/2e56586532df2ca80f1b54cf5a0e756c?page=25> (20.12.2020).
14. Hem E. På både norsk og engelsk. *Tidsskrift for Den norske legeförening* 2012; 132: 1201. <https://doi.org/10.4045/tidsskr.12.0571>
15. Bjørkum A, Bjørkum R, Stavem P. Orda slapp og sjuk har mange synonym og dialektuttrykk. *Tidsskrift for Den norske legeförening* 1993; 113: 3813–8. <https://www.nb.no/items/59eaa7cb602c4a7ff5dd30de663fb1d7?page=193> (20.12.2020).
16. Uri H. *Kroppsspråk: om kropp og ord*. Oslo: Samlaget, 2007. <https://www.nb.no/items/90a610bcfca4882b7acb1956a8beac89?page=0> (20.12.2020).
17. Svensén B. *Handbok i lexikografi: principer och metoder i ordboksarbetet*. Stockholm: Esselte Studium, 1987.
18. hen. I: Nylund B, Benestad EEP. I: *Store medisinske leksikon*. <https://sml.sn.no/hen> (20.12.2020).
19. Hem E. Ta repern. *Tidsskrift for Den norske legeförening* 2014; 134: 198. <https://doi.org/10.4045/tidsskr.13.1022>
20. pendelord. I: *Det Norske Akademis ordbok*. <https://naob.no/ordbok/pendelord> (20.12.2020).

21. Hem E. Blir psykiatriske pasienter forfordelt? *Tidsskrift for Den norske legeforening* 2001; 121: 2314. <https://tidsskriftet.no/2001/08/sprakspalten/blir-psykiatriske-pasienter-forfordelt> (20.12.2020).
22. Hem E. Krokodilletærer. *Tidsskrift for Den norske legeforening* 2018; 138: 1658. <https://doi.org/10.4045/tidsskr.18.0746>
23. Kjøll G. *Språkfilosofi*. Oslo: Fagbokforlaget, 2013: 151–90. <https://www.nb.no/items/f3b730205926fcc0a9b3087340849468?page=0> (20.12.2020).
24. Hem E, Brodal P. Skamben bør kastes ut av ordbøkene. *Tidsskrift for Den norske legeforening* 2017; 137: 1949–50. <https://doi.org/10.4045/tidsskr.17.0914>
25. Kjeldsen J. *Hva er retorikk*. Oslo: Universitetsforlaget, 2014. <https://www.nb.no/items/f70966b1a708fc2695d86cb09cfa6684?page=0> (20.12.2020).
26. Willyson E. *Meglers marked*. Oslo: Kolofon, 2016. <https://www.nb.no/items/022464e6ee0f8445ffef11b4451aeaab?page=0> (20.12.2020).
27. Andersen UC. *På egen hånd: om framveksten av singelsamfunnet*. Oslo: Gyldendal, 2020.
28. Meld. St. 19 (2018–2019). *Folkehelsemeldinga – Gode liv i eit trygt samfunn*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-19-20182019> (20.12.2020).

Magne Nylenna
magne@nylenna.no
Institutt for helse og samfunn
Universitetet i Oslo
Postboks 1130 Blindern
0318 Oslo

Magne Nylenna er professor i samfunnsmedisin ved Universitetet i Oslo, fagdirektør i Folkehelseinstituttet og redaktør i Michael.

Erlend Hem
erlend.hem@medisin.uio.no
Institutt for medisinske basalfag
Universitetet i Oslo
Postboks 1111 Blindern
0317 Oslo

Erlend Hem er professor i atferdsmedisin ved Universitetet i Oslo, instituttsjef ved Legeforskningsinstituttet og redaktør i Michael.